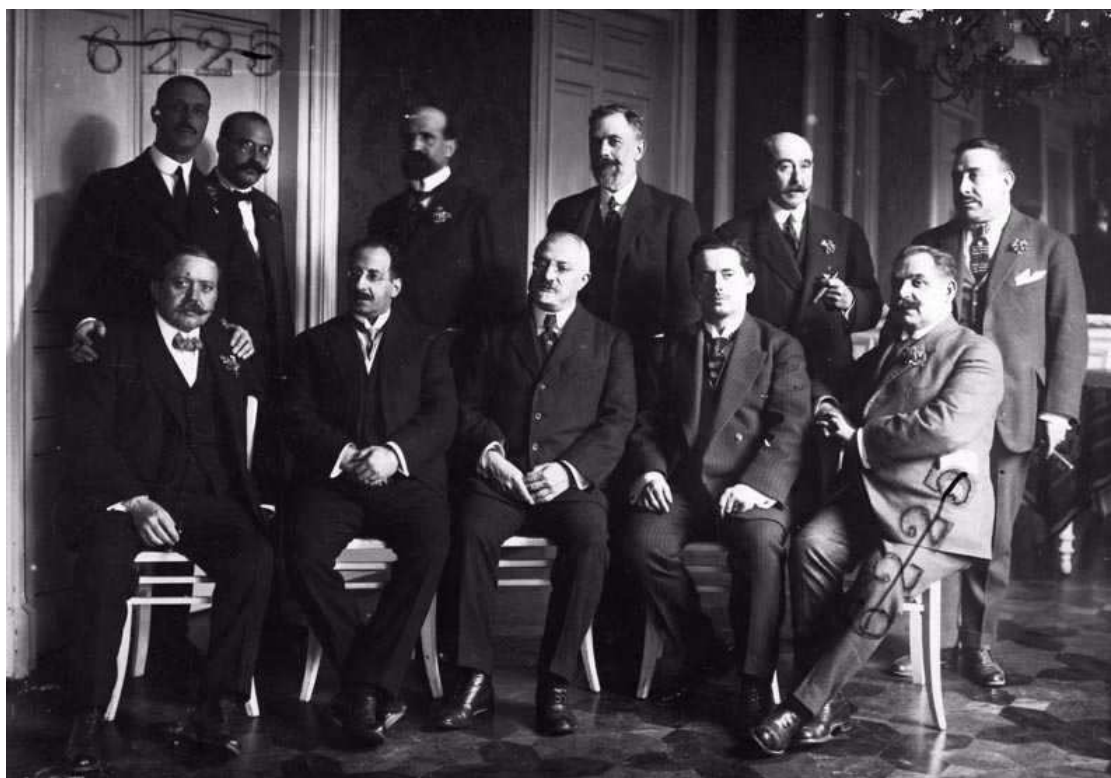

29 DE NOVEMBRE DE 1917: PUIG I CADAFALCH ÉS NOMENAT PRESIDENT DE LA MANCOMUNITAT

- LA MANCOMUNITAT: L'ESTAT RECONeix CATALUNYA COM A ENTITAT POLÍTICA -

Josep Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat de Catalunya, amb els membres del Consell Permanent.

[29/11/1917 - 24/12/1923]

Autor: Brangulí

[ANC1-42-N-17697](#)

Descripció

Fotografia de l'equip de govern de la Mancomunitat de Catalunya, amb els membres del Consell permanent i el president Josep Puig i Cadafalch, al centre, assegut, al Palau de la Generalitat. Formen part del consell Anselm Guasch, Josep Mestres, Martí Inglès i Josep Maria Espanya, entre d'altres.

Interès del document

El document ens presenta els membres del govern de la Mancomunitat presidida per Puig i Cadafalch, equip que continuarà l'obra de Prat de la Riba i portarà a la

corporació a assolir les més altes cotes d'autonomia i recursos que l'Estat havia permès fins aleshores. La Mancomunitat suposarà l'assumpció i reconeixement per part de l'Estat de la particularitat de Catalunya, esdevenint la primera experiència d'autogovern, amb certes cotes d'autonomia i amb un projecte polític i cultural concret, que posarà les bases per la instauració, el 1931, de l'autogovern de Catalunya en la Generalitat i una legislació autonòmica pròpia.

Enguany se celebra l'any Puig i Cadafalch; fa 150 anys del seu naixement i 100 del seu nomenament com a president de la Mancomunitat. A l'interès intrínsec del document i del període que reflecteix, s'hi suma l'efemèride, que vindrà curulla d'actes, exposicions i commemoracions. És especialment oportú, per tant, fer un repàs a l'obra i vida de Puig i Cadafalch, en aquest cas, més en la seva vessant política que arquitectònica o artística en les quals també va ser una figura cabdal del primer terç del segle XX.

Context

Josep Puig i Cadafalch va ser un arquitecte, historiador de l'art i polític catalanista que el 29 de novembre de 1917 va ser nomenat segon president de la Mancomunitat, continuant l'obra del seu antecessor, Prat de la Riba, i treballant perquè la incorporació arribés a les majors cotes d'autonomia i recursos que la llei permetia.

La Mancomunitat (1914-1923) va ser la federació de les quatre diputacions provincials (Barcelona, Lleida, Tarragona i Girona) que va suposar un primer pas cap a una Catalunya autònoma. Va suposar l'assoliment de certa autonomia en àmbits específics més aviat tècnics (en infraestructures, en ensenyament tècnic, en alta cultura), i no en àmbits clau com finances, educació pública, seguretat, etc. Això no obstant, va permetre dur a terme un projecte polític concret i conscient per governar Catalunya com a entitat política pròpia, duent a terme una intensa tasca de creació d'infraestructures i de difusió cultural del país. Va ser una fita del catalanisme polític i, en particular, del catalanisme possibilista que treballava per anar guanyant, gradualment, majors cotes d'autonomia. El partit que ho va liderar va ser la Lliga Regionalista, i les figures més representatives van ser Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch, Francesc Cambó, Narcís Verdaguer i Callís i Lluís Duran i Ventosa, entre d'altres. Malgrat tot, la Mancomunitat era un projecte col·lectiu que es pretenia obert a les aportacions de diferents personalitats competents en els seus àmbits de treball. Per exemple, es va nomenar al socialista Rafael Campalans director de la Escola del Treball el 1918, recentment creada per la Mancomunitat, i es va nomenar director de l'Institut de Cultura Popular a l'advocat republicà i obrerista Francesc Layret.

Vegem el context en el que va sorgir el catalanisme polític de principis segle XX, els orígens de la Lliga Regionalista, la Mancomunitat i la presidència de Puig i Cadafalch:

A nivell europeu, bona part dels estats liberals eren qüestionats, identificats amb una burgesia decadent i unes pràctiques poc democràtiques. Això passava especialment

amb el sistema de la Restauració a Espanya (1875-1923), on la desnaturalització del sufragi i la corrupció allunyaven bona part de la societat del sistema polític. El règim de la Restauració es basava en una estructura estatal liberal no democràtica, mantinguda entorn la figura del Rei i l'Exèrcit i fonamentada en el torn de dos partits, el conservador i el liberal, que s'alternaven al poder gràcies a un sistema electoral corromput dominat pel caciquisme i les tupinades electorals. Poc a poc, començaran a sorgir propostes que veuran la necessitat de reformar, regenerar o trencar amb aquest sistema, especialment després de la pèrdua de les possessions colonials (Cuba, Puerto Rico i Filipines). Algunes propostes provindran del mateix sistema i pretendran regenerar el país des del conservadorisme, com la presentada pel general Polavieja o la d'Antonio Maura. D'altres provindran del món de la cultura, com les Joaquín Costa, Unamuno o les que representava la *Institución Libre de Enseñanza* de Francisco Giner de los Ríos. Entre les propostes que volien trencar amb el sistema dinàstic, hi havia, principalment les que proposaven, els republicans, els socialistes i els partits catalanistes. En aquest trencament amb el sistema, Catalunya seguirà una dinàmica avançada respecte la resta d'Espanya. A partir de 1901, no sortirà escollit per Barcelona cap diputat dinàstic i, a partir de 1905 (després de l'assalt i destrucció de la redacció del diari humorístic catalanista el *iCu-Cut!* per part de l'exèrcit espanyol destinat a Barcelona), cap regidor dinàstic.

La tradició republicana federal, tant intensa a Catalunya tot al llarg del segle XIX, en el darrer terç del segle, va anar minvant, entre altres raons, degut a la repressió, el desgast i fracàs de la Primera República, el sorgiment i la difusió d'ideologies obreristes més centrades en la classe obrera i amb projectes polítics més específics (el socialisme, en particular el socialisme marxista, i l'anarquisme), i, finalment, a la pinça que va suposar l'aparició d'un republicanisme radical espanyolista i el creixement d'un catalanisme conservador.

La major part del catalanisme, a principis de segle, encara defensava una acció de tipus més cultural que política. Veien l'Estat liberal com una creació artificialosa mentre que, la nació catalana, era vista com un subjecte de natural. S'assumia l'existència d'uns trets nacionals propis diferenciats, en diferents punts, amb els trets castellans. Entre aquest trets, es destacava la llengua, una cultura i una història pròpies, una tradició institucional i jurídica pròpia, una dinàmica econòmica diferenciada i generalment oposada a la que marcava l'Estat espanyol i, a mesura que el catalanisme cultural faci el pas al catalanisme polític, un sentiment i una voluntat col·lectiva de ser i seguir sent una nació. En el tombant de segle, el catalanisme farà el pas, cap a una política de masses marcada per la societat civil. Prat de la Riba afirmarà que, llavors, "quan a una nacionalitat se li desperta la consciència que ho és, treballa de seguida per produir un Estat, expressió de la seva voluntat política, instrument de realització de la seva política pròpia". La Lliga no apostarà per un Estat independent, sinó que assumirà una pràctica possibilista i reformista que li permetés anar guanyat cotes d'autonomia i estructures d'un projecte d'Estat autònom, la qual cosa produirà escissions i enfrontaments entre diferents sectors catalanistes, especialment amb la Unió Catalanista de Martí Julià i l'oposició de Gabriel Alomar.

La Lliga Regionalista va aparèixer per la fusió de la Unió Regionalista amb el Centre Nacional Català el 25 d'abril de 1901. Es va consolidar amb el triomf de la candidatura dels «quatre presidents» (Sebastià Torres, Albert Rusiñol i Prats, Bartomeu Robert i Yarzabal i Lluís Domènech i Montaner) en les eleccions legislatives del 19 de maig de 1901 i a les municipals del 10 de novembre de 1901. La Lliga estava dirigida per Enric Prat de la Riba. El 1904, amb l'escissió del sector liberal reformista -representat per Jaume Carner i Romeu, Domènech i Montaner i Joaquim Lluhí i Rissech- cap el grup "El Poble Català", després cap el Centre Nacionalista Republicà i la Unió Federal Nacionalista Republicana de Pere Coromines, la Lliga va esdevenir un partit plenament conservador.

Per la seva banda, Prat de la Riba prosseguia el programa regionalista conservador de la Lliga, amb Duran i Ventosa davant l'ajuntament de Barcelona, Francesc Cambó com a diputat a Corts generals i Puig i Cadafalch a política cultural.

El 1906, arran de l'agressió al *¡Cu-cut!* i del rampant nacionalisme espanyol anticatalanista, es va arribar a l'aliança electoral Solidaritat Catalana (1906-1907), en la que van confluïr tots els partits catalans, des de carlins a republicans, amb l'excepció dels Republicans Radicals de Lerroux. La Lliga va treure força rèdits de la Solidaritat Catalana.

En aquelles dates, la Lliga tenia un partit amb un líder consolidat, uns quadres qualificats, un projecte polític definit i amb presència al Congrés i diferents àmbits de govern local que, l'any 1907, van culminar amb el nomenament de Prat de la Riba com a president de la Diputació.

La Lliga col·laborarà activament amb el govern d'Antonio Maura (d'un conservadorisme regeneracionista partidari de la mobilització de masses), del qual esperaven que aplicés la federació de les diputacions catalanes, demanda provinent de l'esquerra catalanista. El 1909, però, va esclatar la Setmana Tràgica, una vaga que va derivar en aixecaments populars en contra dels reclutaments de quintes per la guerra del Marroc, amb un marcat component obrerista i anticlerical. El govern de Maura va caure i la Lliga va col·laborar en la repressió i depuració indiscriminada posterior de la Setmana Tràgica (1909). Després de la davallada que aquest posicionament ocasionà, la Lliga es farà seva, definitivament, la demanda de la Mancomunitat i van presentar el projecte al govern. El president liberal José Canalejas va defensar el projecte, que va ser aprovat a Corts el 17 d'octubre de 1912 i, més endavant, pel senat, per 111 vots a favor i 97 en contra, amb moltes resistències i reserves per part de diferents sectors, això sí. Malgrat tot, el govern conservador d'Eduardo Dato es veurà obligat a acceptar la mancomunitat, que era aprovada el 18

de desembre de 1913. El 6 d'abril de 1914 es constituïa la Mancomunitat de Catalunya sota la presidència d'Enric Prat de la Riba.

La Mancomunitat funcionava a través d'una assemblea de diputats electes de les quatre províncies, els quals escollien 8 consellers pel Consell executiu. Per evitar el centralisme de Barcelona, havien de recaure a dues persones de cada una de les províncies. També es va procurar que altres partits, a banda de la Lliga, formessin part del govern, tot i que els regionalistes sempre hi van predominar. Les conselleries eren: Camins i Ports; Cultura i Instrucció; Agricultura i Serveis Forestals; Beneficència i Sanitat; Obres Hidràuliques i Ferrocarrils; Telèfons; Política Social i Hisenda.

L'obra de la Mancomunitat va destacar en la construcció de carreteres, camins, ferrocarrils, xarxes telefòniques, zones franques portuàries, sanejament i clavegueram, biblioteques, museus, escoles d'educació primària i tècniques, hospitals, etc. La tasca cultural i científica va ser un dels grans pilars de l'obra de la corporació. Una institució central va ser l'Institut d'Estudis Catalans, creat el 1907. Entre les moltes tasques que va dur a terme, destaca la normativització de la llengua catalana duta a terme per Pompeu Fabra. Puig i Cadafalch en va ser membre fundador i vicepresident. Pel que fa les escoles, Prat de la Riba va establir l'Institut d'Educació General, amb un programa divulgador amb nocions d'higiene, sanitat, civisme, cultura i cultura catalana. També es va traspasar de la Diputació de Barcelona el Consell Pedagògic, continuant l'obra pedagògica precedent relacionada amb l'Escola Nova, la pedagogia activa i racionalista. Destaquen també les escoles professionals o tècniques, com l'Escola del Treball. Tallem per qüestions d'espai, però la llista d'institucions que va crear i potenciar la Mancomunitat és immensa.

Un element clau per comprendre el context en el que es va desenvolupar la Mancomunitat era l'aguda conflictivitat social de Barcelona en aquells anys. La crisi de 1917 (militar, política i social), va reflectir-se, en l'àmbit polític, amb la creació de l'Assemblea de Parlamentaris de Barcelona, amb partits crítics amb el sistema de la Restauració. Aquesta crisi es va solucionar fent un govern de concentració en el que va entrar a participar la Lliga, sense reformar el règim, esdevenint, llavors, un partit regionalista i, alhora, dinàstic. Molta gent es va sentir decebuda.

Prat de la Riba va morir prematurament l'1 d'agost de 1917. Puig i Cadafalch el va succeir en la presidència de la Mancomunitat. Puig va ser votat president per 48 vots enfront el seu adversari, el liberal dinàstic Joan Rovira Argelet, que en va tenir 39. Aquests resultats derivaven del fet que la majoria de republicans catalanistes i republicans radicals van optar pel candidat liberal dinàstic per oposició al fet que la Lliga hagués entrat en un govern de concentració estatal.

Resumim, ara, una breu biografia de Puig i Cadafalch. Va ser un prolífic arquitecte i un polític actiu. Malgrat que sovint va ser acusat de tenir un caràcter sec i cantellut, els anys de política, especialment els sis en els que va estar al capdavant de la Mancomunitat, el van fer un polític més donat a arribar a pactes. Puig i Cadafalch va néixer a Mataró el 1867, va estudiar arquitectura i ciències fisico-matemàtiques a Barcelona. Des de ben jove es va relacionar amb entitats catalanistes, com el Centre Escolar Catalanista (secció estudiantil del Centre Català fundat per Valentí Almirall el 1882), del que va esdevenir-ne president el curs 1889-1890. Va formar part de la Unió Catalanista i de l'assemblea que va aprovar les Bases de Manresa, primera manifestació de projecte polític catalanista del regionalisme conservador (no era la primera manifestació de projecte catalanista; el 1869 es va arribar al Pacte Federal de Tortosa entre els republicans federals de l'antiga Corona d'Aragó). En l'arquitectura destaca com a representant d'un modernisme creatiu en les seves primeres obres, i d'un Noucentisme racionalista i classicista amb elements barrocs en la seva segona etapa. Entre les seves nombroses obres destaquen la Casa Coll i Regàs de Mataró (1898), la Casa Garí de Cros a Argentona (1900), les cases Martí i Puig o els Quatre Gats a Barcelona (1895), Ametller (1900), Macaya (1901), la fàbrica Casaramona (1912), entre d'altres. Destaca també la seva participació en les obres de la xarxa de clavegueram, l'obertura de Via Laietana, la remodelació del barri Gòtic o els seus projectes de reforma de la plaça de Catalunya i els edificis de l'Exposició Universal, descartats d'entrada però, el darrer, copiat i aplicat per Primo de Rivera.

En el marc de la Primera Guerra Mundial, i en especial quan finalitzi el conflicte, Europa va viure un ressorgir de qüestions nacionals mal resoltes, assistint al sorgiment de moviments nacionals i nous estats: es van ensorrar de vells imperis (el rus, l'alemany, l'austríac i el turc) i van sorgir nous estats (Austria i Hungría se separen, sorgeixen els països bàltics -Estònia, Letònia i Lituània-, Finlàndia, Polònia, Txecoslovàquia i el regne de Serbis, Croats i Eslovens, posteriorment anomenat Iugoslàvia, mentre que el procés d'Independència d'Irlanda prosseguia). Tant el líder de la URSS, V. I. U. Lenin, com el president dels EUA, W. Wilson, van reconèixer el dret a l'autodeterminació dels pobles. Els anys 1914 el catalanisme es diversifica, anant des del regionalisme conservador de la Lliga, la permanència de republicans federals històrics, el nacionalisme de caràcter socialista del doctor Martí Julià, o el sorgiment, de dins de la Unió Catalanista, de grups com la Federació Democràtica Nacionalista de Francesc Macià, d'un nacionalisme independentista. El novembre de 1918, es provarà d'assolir un Estatut d'Autonomia que, el gener de 1919, rebia el suport dels Ajuntaments catalans. Es va presentar el projecte inútilment al Congrés, i va ser descartat ràpidament. Alhora que es diversificava el catalanisme i sorgien propostes independentistes, el nacionalisme espanyol creixia de nou, sorgint forces dretanes com la *Unión Monarquica Nacional* o el grup extremista i violent la *Liga Patriòtica*.

Retornant a la qüestió social, el 1919 va esclatar la vaga de la Canadenca el febrer-abril de 1919, una vaga general pel dret de sindicació, la jornada laboral de 8 hores i millores en les condicions laborals. El president Puig i Cadafalch, es va majoritàriament inhibir d'entrar en el conflicte. La seva actuació va estar marcada, per una banda, per posar recursos, infraestructures i homes per abastir Barcelona durant la vaga (anant, per tant, en contra la vaga) i pel fet que Cambó va continuar sent ministre d'hisenda en el cru de la repressió estatal, quan el Capità general de Catalunya Milans del Bosch i el governador civil de Barcelona Severiano Martínez Anido aplicaven dures mesures contra els sindicalistes. Per altra banda, Puig i Cadafalch va intentar establir, sense èxit, Comissions Mixtes de Treball per encarar els problemes socio-laborals, alhora que s'abstenia de firmar cartes de recolzament a la política dels governadors i capitans generals i demanava el perdó pels condemnats a mort.

Els darrers anys de la presidència de Puig i Cadafalch venen marcats per dos fets. La participació de Cambó en els ministeris de Madrid, no van donar cap contrapartida ni increment de l'autonomia, raó per la qual els sectors més identificats amb l'intel·lectualitat del partit (Jaume Bofill i Mates, Lluís Nicolau d'Olwer...) es van escindir el 1922, fundant el partit Acció Catalana. Per altra banda, Puig va veure amb certes simpaties la figura de Primo de Rivera de qui n'esperava respecte pels principis regionalistes, car així s'havia mostrat com a Capità general. El 13 de setembre de 1923 Primo de Rivera va dur a terme un cop d'Estat, va derogar la Constitució de 1876 i va implantar una dictadura. Puig i Cadafalch l'havia acomiadat a l'estació de Barcelona quan el colpista es dirigia a Madrid. En molt poc temps, Primo de Rivera va prohibir l'ús del català en l'administració, en els centre d'educació, prohibia símbols com la bandera de Catalunya, la senyera, i tancava centenars d'associacions relacionades amb el catalanisme. Puig va dimitir el Nadal del 23. Es va dissoldre la Mancomunitat el gener del 24.

Puig i Cadafalch, per la seva banda, un cop va caure la dictadura de Primo de Rivera i el rei, va participar en la vida política de la Segona República espanyola (1931-1939), però a través de la Lliga, un partit llavors en franca davallada. El 36, després del cop d'estat dels militars feixistes, Puig i Cadafalch, com moltes persones políticament conservadores i catòliques, com molts grans empresaris i burgesos, va veure amb temor la violència que va sorgir en la rereguarda republicana i es va exiliar. A l'exili aprofitarà per dur a terme estudis i docència sobre arquitectura, arqueologia i història de l'art. Retornarà definitivament a Espanya el 1942, reprenent l'obra en l'IEC, fins la seva mort el 23 de desembre de 1956.

Qüestions:

- Què va ser la Mancomunitat? Què va suposar per Catalunya?
- En quins àmbits va ser més important l'obra de la Mancomunitat?
- Fes una llista de, com a mínim, 10 obres, edificis o monuments construïts durant el període de la Mancomunitat.
- Quins van ser els principals problemes de la presidència de Puig i Cadafalch?

Per continuar indagant

Fonts arxivístiques:

- FONS ANC1-737/JOSEP PUIG I CADAFALCH: El fons conté la documentació generada i aplegada per Josep Puig i Cadafalch en el decurs de la seva activitat professional com a arquitecte, com a historiador de l'art i arqueòleg i com a polític. Pel que fa a la primera, hi trobem els projectes per a la Casa Martí (1895), la Casa Garí d'Argentona (1899), la Casa Amatller (1900), el Palau Macaya (1901), la Casa Serra (1903), la Casa de les Punxes (1905), la Casa del Baró de Quadras (1907), la Casarramona (1913), les obres al monestir de Montserrat, per a l'Exposició de Barcelona i els estudis sobre la Plaça Catalunya de Barcelona (1923). Pel que fa als treballs històrics, el fons conté dibuixos, notes de camp i manuscrits de l'obra publicada referents a l'art medieval català, les excavacions a Empúries, a Sant Miquel de Cuixà i a les esglésies romàniques de Terrassa. El fons inclou també treballs encara inèdits, apunts i notes dels cursos impartits a Harvard i a la Sorbona. A la documentació política destaquen els expedients de l'actuació de govern de la Diputació de Barcelona i sobretot de la Mancomunitat de Catalunya en els seus àmbits competencials, les actes del Consell Permanent, la documentació sobre el projecte d'Estatut de 1918 - 1919 i la correspondència. Finalment, l'epistolari presenta les relacions de Puig i Cadafalch amb les principals personalitats polítiques i culturals de la Catalunya coetània i les seves amplíssimes relacions internacionals dins el món de la cultura. La biblioteca inclou un nombre molt remarcable d'obres dedicades per autors d'alt relleu. El fons inclou també els manuscrits i l'epistolari de l'escriptora Dolors Monserdà de Macià (1845 - 1919), sogra de Puig i Cadafalch, i una abundant representació d'obra artística de l'artista Enric Monserdà i Vidal (1850 - 1926). Molts [documents del fons \(plànols, esbossos, cartes, etc.\)](#), [estan disponibles en format digital](#) a través de l'aplicació Arxius en Línia.

- FONS ANC1-184/MANCOMUNITAT DE CATALUNYA: El fons està integrat per la documentació generada pel departament d'Intervenció de l'organisme, excepte dues unitats documentals produïdes pel departament d'Administració. Es tracta per tant del conjunt documental produït per la gestió econòmica de la institució, format pels grups de sèries de pressupostos, gestió de les despeses, gestió dels ingressos, documentació bancària, liquidació dels pressupostos, fiscalització i patrimoni. El volum més important correspon als grups de gestió de les despeses i gestió dels ingressos, especialment de

l'exercici de 1924-1925. El fons inclou una petita biblioteca basada en les publicacions pròpies de la Mancomunitat, així com tres volums amb els exemplars de la Crònica Oficial publicats entre octubre de 1920 i novembre de 1923.

Altres fons relacionats són:

Carles Riba - Clementina Arderiu (Fons ANC1-26)
Fons Maurici Serrahima (ANC1-99)
Manuel Duran i Bas - Lluís Duran i Ventosa (ANC1-90)
Enric Prat de la Riba (ANC1-137)
Escola d'Administració Pública de Catalunya (ANC1-232)
Eugeni d'Ors (ANC1-255)
Dispensari Dr. Lluís Sayé (dispensari antituberculós) (ANC1-372)
Comissió Liquidadora de la Mancomunitat de Catalunya (ANC1-449)
Serveis Tècnics d'Agricultura (ANC1-487)
Granja Escola d'Agricultura (ANC1-494)

Bibliografia

Balcells, A., *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*, Rafael Dalmau ed., Barcelona: 2013.

Balcells, A., *La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1925. El primer pas vers l'autogovern de de la desfeta de 1714*, Diputació de Barcelona, Barcelona: 2014.

Balcells, A., (coord.), *La Mancomunitat de Catalunya (1914). Simposi del centenari*, IEC i Diputació de Barcelona, Barcelona: 2015.

Casassas i Ymbert, J., *1914. Centenari de la Mancomunitat de Catalunya i la significació del bicentenari de 1714 en la seva perspectiva històrica*, IEC, Barcelona: 2013.

Colomines, A., Madaula, A., *Pàtria i progrés. La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*, comanegra, Barcelona: 2014.

Puig i Cadafalch, J., *Memòries* (a cura de Núria Mañé i Josep Massot i Muntaner), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona: 2003.

VV. AA., *Mancomunitat de Catalunya: l'acció econòmica*, actes del curs "L'acció econòmica de la Mancomunitat", Pagès, Lleida: 2015.

VV. AA., *Mancomunitat de Catalunya: l'administració local i les polítiques d'acció social*, actes el curs "l'administració local i les polítiques d'acció social de la Mancomunitat de Catalunya", Pagès, Lleida: 2015.

VV. AA., *Mancomunitat de Catalunya: marc jurídic*, actes del curs "El marc jurídic de la Mancomunitat de Catalunya", Pagès, Lleida: 2015.